

UVOD

Ova je knjiga vremenski presložen i autorski ažuriran skup već objavljenih radova koji su analizirali sociološke dimenzije prostornog razvoja iz perspektive „treće hrvatske modernizacije”. Stoga je poznavateljima teorije o tri hrvatske modernizacije¹ jasno da se ti radovi bave temama nacionalnog prostornog razvoja u razdoblju od 1991. godine do danas, dakle od početka samostalnosti hrvatske države. Budući da će se 2026. godine obilježiti 35 godina od proglašenja samostalnosti, dok će, s druge strane, ulaskom u OECD planiranim za prvu polovicu godine Hrvatska zaključiti povijesni proces duboke integracije u suvremeni međunarodni poredak,² može se reći da 2026. završava jedno razdoblje suverenog nacionalnog razvoja.

Istovremeno, završetak tog razvojnog razdoblja događa se u vrijeme u kojem se, očito, preslaguje dosadašnji svjetski politički poredak,³ koji se politološkim rječnikom tumačio kao Pax Americana.⁴ Stoga je opravdano knjizi dati naslov *Samostalnost i prostor: sociologija hrvatskoga prostora u perspektivi treće modernizacije* jer se može ustvrditi da je treća hrvatska modernizacija dovršena, pa je sazrelo vrijeme da se prostorni aspekti razvoja kritički sagledaju i znanstveno interpretiraju. Ono što se, možda, može činiti (pre)hrabrim jest činjenica da skup vlastitih radova objavljujem s podnaslovom „sociologija hrvatskoga prostora”. Stoga želim istaknuti da taj odabir proizlazi iz pragmatične želje da se klasična sistematizacija (institucionalno ukorijenjena u hrvatskom znanstvenom sustavu) koja se odnosi na podjelu sociologije na urbanu i ruralnu, utvrdi u dimenziji „sociologije

¹ Cf. Rogić, I. (2000.). *Tehnika i samostalnost: okvir za sliku treće hrvatske modernizacije*. Hrvatska sveučilišna naklada.

² Proces duboke integracije započeo je ulaskom u NATO 2004. godine, nastavio se ulaskom u Europsku uniju 2013. godine, prelaskom na euro i ulaskom u Schengenski prostor 2023. godine.

³ Unipolarni svjetski poredak karakterizirala je isključiva dominacija SAD-a nakon 1991. godine, koja se ogledala u kontroli globalnih sigurnosnih i ekonomskih pravila. Nasuprot tome, aktualno svjedočimo procesu razvoja multipolarnog svjetskog poretka u kojem podjednako snažne velesile (SAD, EU, Kina, Rusija, Indija) balansiraju u kreiranju svojih sfera utjecaja, promovirajući raznolike pristupe, ali i pojačavajući mogućnost i intenzitet konflikata.

⁴ Koncept koji sugerira da se era od 1945. može smatrati razdobljem američke dominacije u kojoj se ona oslanja na podršku liberalnim demokracijama na europskom kontinentu i drugdje u svijetu, primjerice u Japanu, Južnoj Koreji, Tajvanu i Australiji. Postoji velik broj znanstvenih tumačenja ovog koncepta objavljenih u relevantnim znanstvenim časopisima, pa se on također može smatrati „općim mjestom” koje nije potrebno dalje objašnjavati.

prostora”.⁵ Takvo „kanonsko” proširenje sociološkog znanstvenog područja povećalo bi interes društvenih znanosti za istraživanje koncepata kao što su administrativni ustroj, prirodna i kulturna baština, krajolik, krajobraz i djevičanska priroda i omogućilo bržu i racionalniju evaluaciju relevantnih promjena u nacionalnom prostoru. Isto vrijedi za ekonomske i ustavne koncepte javnog sektora, granica te pomorskog dobra koji su, također, opravdani predmet interesa suvremene sociologije prostora u Hrvatskoj (a koji su, za suvremenu socio-ekonomsku dinamiku u Hrvatskoj, bitni kao i gradovi i sela).

Nesumnjivo, naznačeno je već na početku, „sociologiju hrvatskog prostora u perspektivi treće modernizacije” ne bi bilo moguće zamisliti bez tipologije modernizacije hrvatskog društva koju je u svojoj knjizi *Tehnika i samostalnost* razvio Ivan Rogić. Spomenuta tipologija olakšava sociolozima i drugim znanstvenicima specijalistima za hrvatsko društvo (ali i za područje Jugoistočne Europe u cjelini) da prostorne promjene analiziraju i interpretiraju u dosljednom teorijskom okviru. Naime, Rogić hrvatske modernizacije analizira kroz tri sektorska procesa: industrijalizaciju, urbanizaciju i birokratizaciju. U tom se kontekstu na hrvatskom teritoriju mogu jasno razlučiti dva modernizacijska razdoblja od kojih svako ima svoju osobitu nacionalnu inačicu označenu specifičnim prostornim i vrijednosnim atributima, dok treće, koja počinje 1990. godine, Rogić okvirno oslikava, a ne analizira.⁶ Nakana je predgovora koji slijedi, pa i ove knjige u cjelini, proširiti društvene uvide o postignućima, propustima i podbačajima u prostornom razvoju Hrvatske u kontekstu treće modernizacije. Držim da će se tako lakše otvoriti vrata novim interpretativnim oblicima prostornog planiranja koje hrvatske institucije nisu uspjele normativno (ni praktično) usvojiti u razdoblju treće hrvatske modernizacije. Opravdano je, naime, ustvrditi da stvaranje samostalne države kao autentično modernizacijsko postignuće treće hrvatske modernizacije prate sektorske promjene koje joj nisu dorasle. Stoga se može reći da je paradoksalnu društvenu stvarnost druge hrvatske modernizacije smijenila ona treća, tranzicijska, koja za interpretativni prostorni razvoj države nije imala snage.

⁵ U Hrvatskoj od 2007. godine izlazi znanstveni časopis *Sociologija i prostor* koji izdaje Institut za društvena istraživanja (IDIZ) iz Zagreba. Upravo taj časopis predstavlja prvi nacionalni znanstveni forum i platformu koja je adresirala velik broj tema iz područja sociologije prostora.

⁶ Podnaslov spomenute Rogićeve knjige, „okvir za sliku treće hrvatske modernizacije”, doista sugerira koncept „slike” prije nego li analize društvene stvarnosti.